

Nové syntetické drogy

Aktuální situace

obsah

SHRnutí

1 ÚVOD

2 VÝSKYT NOVÝCH SYNTETICKÝCH DROG A TRH S NIMI

2/1 Situace v Evropě

2/2 Situace v České republice

3 STUDIE ZAMĚŘENÉ NA UŽÍVÁNÍ A TRH S NSD V ČR

3/1 Dotazníkový průzkum mezi krajskými, místními koordinátory a místními odborníky

3/2 Internetový dotazníkový průzkum na téma užívání a trhu s NSD

3/3 Průzkum v kamenných obchodech nabízejících nové syntetické drogy a jejich okolí

ZÁŘÍ - ŘÍJEN 2012

Shrnutí

■ Nové syntetické drogy (zkráceně NSD), jsou látky s různými psychoaktivními účinky, které nepodléhají kontrole podle mezinárodních úmluv OSN a současně nebývají kontrolovány jako omamné a psychotropní látky (OPL) na národních úrovních.

■ V rámci celé Evropy bylo v roce 2011 prostřednictvím systému včasného varování (Early warning system, dále EWS) monitorováno 49 nových látek, především syntetických katinonů a kanabinoidů (EMCDDA, 2012).

Do října roku 2012 EWS evidoval 259 NSD v zemích EU.

■ Jako jinde v Evropě, také na českém trhu jsou NSD nabízeny především na internetu v tzv. e-shopech.

■ Rozmach fenoménu NSD nastal v ČR zejména od konce roku 2010 do půlky roku 2011, kdy docházelo k prodeji NSD v kamenných obchodech často nazývaných Amsterdam shopy podle nejznámější sítě prodejen tohoto druhu. NSD byly často nabízeny jako sběratelské či dárkové předměty, soli do koupele, vykuřovací a vonné směsi, bylinné směsi apod. Na vrcholu tohoto rozmachu mohlo v ČR podle odhadů Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti fungovat až 40 prodejen ve 23 městech.

■ V reakci na nastalou situaci byl novelizován zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, kde došlo k rozšíření seznamu kontrolovaných

látek o 33 nových látek, především NSD, s účinností od 22. dubna 2011. Výsledkem bylo bezprostřední uzavření naprosté většiny kamenných obchodů prodávajících NSD. Koncem srpna 2012 monitorovala Národní protidrogová centrála Policie ČR cca 10 kamenných obchodů s nabídkou NSD.

■ Z výsledků dostupných studií vyplývá, že zkušenost s NSD mělo v ČR v r. 2011 přibližně 5 % mladých dospělých ve věku 15–34 let, jednalo se především o mefedron a syntetické kanabinoidy. Zjišťování konkrétních užitých drog je obtížné, neboť inzerované složení nemusí odpovídat skutečnému, chemické názvy jsou složité a často neexistuje obecný název pro danou NSD, různé NSD nebo směsi NSD mohou být nabízeny se stejným názvem apod.

■ Uživatelé NSD a zákazníci tzv. Amsterdam shopů byli především mladší lidé ve věku 15–35 let (častěji v podskupině 15–24 let), nejčastěji byli charakterizováni jako experimentátoři, kteří chtějí vyzkoušet nové látky a získat nové zkušenosti a prožitky.

■ Udávanou motivací pro nákup NSD byla jejich dostupnost, cena a legální status, díky čemuž mohli zákazníci nabýt dojem, že se jedná o látky bezpečné. Zákazníci těchto obchodů nejčastěji užívali zakoupené látky ve skupině s přáteli. Konkrétní NSD si vybírali na základě doporučení přátel nebo si je vybírali podle názvu.

■ NSD v kamenných obchodech byly označeny často pouze názvem, informace k prodáváným látkám neměli často ani samotní prodávající. Oproti tomu v e-shopech šlo nalézt většinou alespoň základní informace o látce a v polovině případů i informace o jejím složení a účincích. Nejčastěji byly NSD označovány jako sběratelské předměty a prodávající se zříkali se odpovědnosti za případné zneužití látek. V některých případech byl deklarován prodej pouze osobám starším 18 let.

■ NSD si v době maloobchodního prodeje vysloužily poměrně intenzivní mediální pozornost, což sehrálo dvojí roli, jednak informační (zejména o negativních účincích látek) a také reklamní roli (pro obchody). Místní orgány, samospráva a policie neměly k dispozici nástroje na omezení nabídky NSD a regulaci trhu, monitorovaly situaci a čekaly na změnu zákona č. 167/1998 Sb.

1 ÚVOD

V posledních letech zasáhl v Evropě do oblasti užívání drog a poptávky po drogách, ale i do oblasti jejich nabídky a kontroly nový fenomén – tzv. *legal highs*¹, do češtiny překládaný jako nové drogy nebo nové syntetické drogy (NSD). Jedná se o látky s různými psychoaktivními účinky, které nepodléhají kontrole podle mezinárodních úmluv OSN a současně zpravidla nebyvají kontrolovány jako OPL na národních úrovních.

NSD zahrnují psychoaktivní látky kompletního spektra účinků od stimulačních přes halucinogenní až po tlumivé. Tento fenomén byl popsán již na začátku tohoto století jako tzv. „designer drugs“, kdy výrobci reagovali na prohibici drog a jejich prekursorů objevováním a znovu objevováním zatím nezakázaných látek odvozených od známých kontrolovaných drog. Řada dnes nabízených NSD byla syntetizována již před mnoha lety nebo dokonce dekádami. S rozvojem poznání o mechanismech účinků psychoaktivních látek a se zpřístupňováním technologií se ale množí i případy výroby drog „designovaných“ bez vazby na existující drogy. Zákaz další „nové látky“ potom může vést k výrobě a nabídce dalších, zatím neznámých nebo zatím nerozšířených látek.

Nové drogy představují pro uživatele podobná rizika jako drogy tradiční – neznámé nebo nejisté složení, neznámé množství účinné látky a dalších látek a příměsí, a tedy i nejistý účinek na organismus. Často také nejsou známy vzájemné interakce NSD mezi sebou nebo s jinými látkami. Užití NSD tedy představuje zdravotní rizika včetně rizika intoxikace. Vzhledem k tomu, že NSD jsou nabízeny na internetu a případně také v kamenných obchodech, může tato „legální nabídka“ u uživatelů vyvolat pocit bezpečí. NSD tak představují novou výzvu pro existující mechanismy monitoringu, hodnocení rizik a legislativní kontroly drog.

¹ Termín *legal highs* zahrnuje celou řadu syntetických látek, ale i látek a výrobků rostlinného původu, které se obvykle prodávají po internetu nebo v obchodech typu „head shop“ nebo „smart shop“. Označují se nebo bývají nabízeny také jako *research chemicals* (chemikálie určené pro výzkumné účely), *party pills* (párty pilulky), *herbal highs* (rostlinné drogy), *bath salt* (sůl do koupele) atd. V Polsku se pro tyto látky používá označení *dopalacze* (podpůrné látky, posilovače). V ČR byly nabízeny jako sběratelské předměty.

2 VÝSKYT NOVÝCH SYNTETICKÝCH DROG A TRH S NIMI

2/1 Situace v Evropě

Systém včasného varování před novými psychoaktivními látkami (EWS) představuje platformu pro rychlou výměnu informací o nových látkách, které mohou představovat zdravotní a sociální rizika (EMCDDA, 2007). Celkem bylo v databázi evropského EWS k 17. říjnu 2012 evidováno 259 nových psychoaktivních látek. V roce 2011 byl hlášen dosud rekordní roční počet nově zachycených NSD – jednalo se o 49 NSD, což je o 8 látek více než v roce 2010. Většinou se jednalo o syntetické kanabinoidy a katinony (EMCDDA, 2012). Výskyt nových psychoaktivních látek v EU v letech 2005–2011, hlášených prostřednictvím systému EWS, znázorňuje graf 1. Většina látek zachycených v Evropě byla původem z Číny, v menší míře také z Indie. Jedním z nejznámějších zástupců NSD v Evropě je mefedron známý také pod názvem „meow-meow“ („mňau-mňau“) (Mesham et al., 2010), jehož užívání bylo spojováno také s řadou úmrtí především ve Velké Británii. Na konci roku 2010 vydala Evropská komise (dále EK) rozhodnutí, podle něhož má být mefedron zařazen na národní seznamy zakázaných látek (European Commission Council, 2010).

Mefedron patří do skupiny katinonů stejně jako například metylon (bk-MDMA), butylon (bk-MBDB), nafyron, metedron (bk-PMMA), metylen-dioxy-pyrovaleron (MDPV) a dalších přibližně 30 látek zachycených v poslední době v evropském EWS. Dalšími častými skupinami nových látek jsou fenetylaminy (deriváty amfetaminu a metamfetaminu), tryptaminy, piperaziny a látky dalších chemických skupin. Mají v různé míře stimulační, halucinogenní či entaktogenní účinky, a v zásadě mají být náhražkou extáze, kokainu nebo tradičních amfetaminů. Syntetické kanabinoidy, prodávané ve formě „obohacených“ rostlinných směsí (známých také jako Spice), jsou pak náhražkou marihuany a hašiše. Pro detailní přehled NSD vyskytujících se v Evropě a v ČR viz také Zaostrěno na drogy č. 4/2010 (Páleníček, 2010).

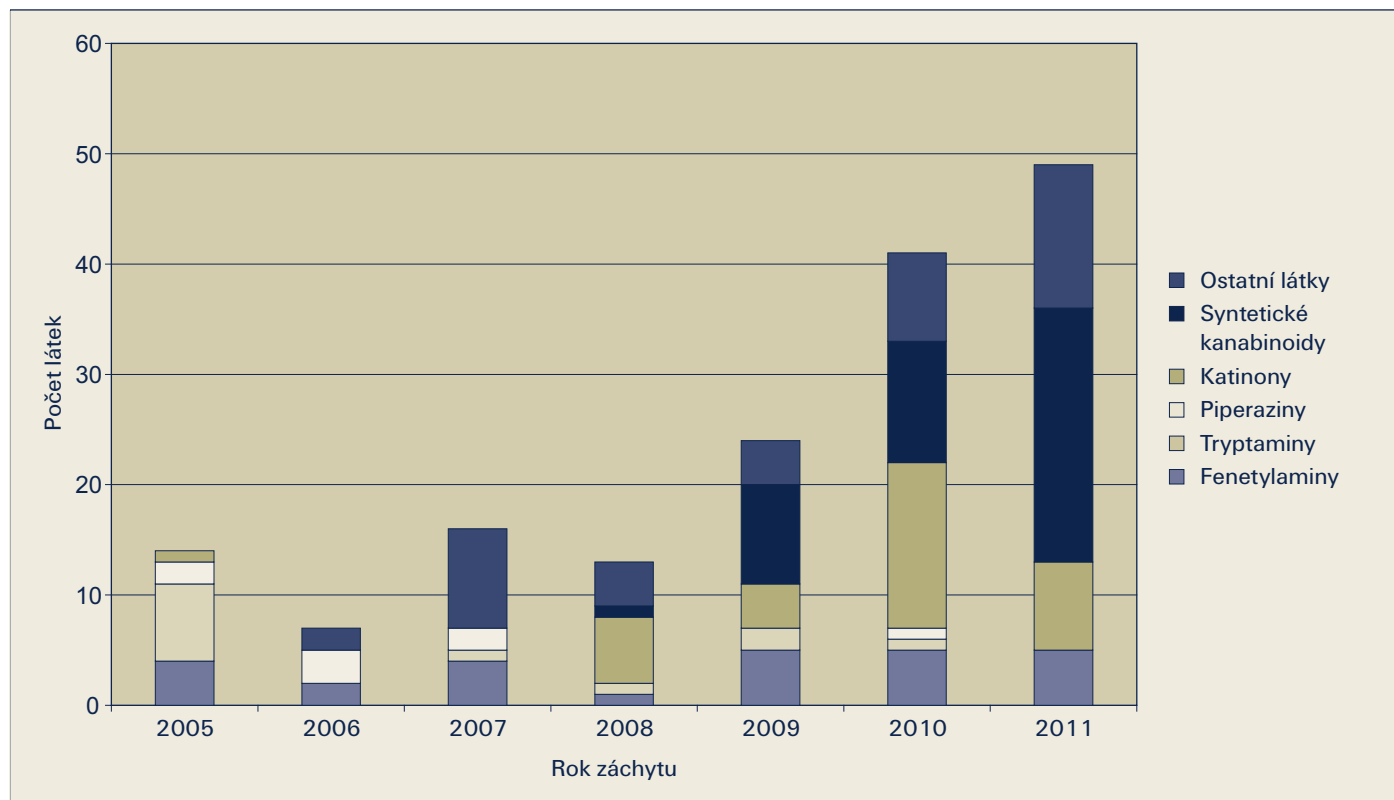
Většina NSD pochází z Asie (Číny, Indie). V Evropě pak dochází k jejich dalšímu zpracování a balení do formy maloobchodních přípravků s různými komerčními názvy (v ČR např. El Padrino, Konkret, Rotterdam, Amsterdam, Speedy Gonzales, Euforia,

Magic Apple atd.), pod nimiž jsou NSD prodávány v e-shopech na internetu a v ČR v r. 2011 také v kamenných obchodech (viz dále).

Průzkum EMCDDA v lednu 2011 identifikoval 314 internetových obchodů, které prodávaly nové psychoaktivní látky a nabízely

jejich zaslání do některého státu EU. V červenci 2011 se jejich počet zvýšil na 630 a podle posledního průzkumu provedeného v únoru 2012 se jejich počet dále zvýšil na 693. Počet internetových obchodů nabízejících mefedron v roce 2011 se oproti roku 2010 snížil. Na přelomu května a června 2011 bylo zjištěno

GRAF 1: Nové psychoaktivní látky hlášené EWS v EU v letech 2005–2011

Koordinace postupu v EU

V roce 1997 přijala Evropská rada „Společný postup proti novým syntetickým drogám“ (Joint Action on New Synthetic Drugs – č. 97/396/JHA). Záměrem bylo vytvoření mechanismu rychlé výměny informací o nových syntetických drogách, zhodnocení rizik a aplikace kontrolních opatření použitelných v členských státech.

S ohledem na vývoj situace v oblasti nových drog byl v roce 2005 Společný postup proti novým syntetickým drogám nahrazen „Rozhodnutím rady o výměně informací, hodnocení rizika a kontrole nových psychoaktivních látek“ (Council Decision 2005/387/JHA on the information exchange, risk assessment and control of new psychoactive substances). Vztahuje se nejen na syntetické látky, ale obecně na nové omamné a psychotropní látky, které nejsou zahrnuty v mezinárodních úmlouvách. Celý nástroj zahrnuje výměnu informací mezi členskými státy v rámci systému včasného varování (EWS), posuzování jejich rizika a v případě potřeby uložení legislativní kontroly látek v členských státech. Ústřední koordinační roli celého systému mají na evropské úrovni Evropské monitorovací centrum pro drogy a drogovou závislost (EMCDDA) a Europol.

Česká republika se k EWS připojila v roce 2002. Za tímto účelem byla RVKPP zřízena pracovní skupina koordinovaná Národním monitorovacím střediskem pro drogy a drogové závislosti. Členy pracovní skupiny jsou zástupci následujících institucí: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, Inspektorát pro omamné a psychotropní látky, Ministerstvo zdravotnictví, Ústav soudního lékařství a toxikologie 1. LF UK, Národní protidrogová centrála SKPV Policie ČR (NPC), Kriminalistický ústav Praha, Policie ČR, Celní protidrogová jednotka GR cel, Celní správa ČR, Ústav farmakologie 3. LF UK, Psychiatrické centrum Praha 3. LF UK, o. s. Drogmem, Sdružení Podané ruce.

Skupina se schází pravidelně a projednává také výskyt NSD a případné návrhy na jejich kontrolu v ČR.

15 internetových obchodů nabízejících NSD na českém webovém rozhraní (EMCDDA, 2011). V únoru 2012 bylo zjištěno již 19 internetových obchodů v českém jazyce. Zemi původu internetových obchodů je mnohdy velmi obtížné identifikovat, nicméně z dalších sledovaných atributů jako národní doména, měna, kontaktní údaje apod. je patrné, že největší počet obchodů sídlí v USA, Velké Británii a Nizozemsku (EMCDDA, 2012).

Kamenné obchody prodávající nekontrolované psychoaktivní látky existovaly po mnoho let pouze v několika málo členských státech (např. v Nizozemsku). V uplynulých dvou letech se však takové obchody objevily kromě ČR v mnoha dalších zemích (např. Polsku, Irsku, Rumunsku, Maďarsku), ovšem jejich počet a rozsah nabídky se v jednotlivých státech lišil.

V EU neexistuje jednotný přístup k regulaci trhu s NSD. Pro kontrolu a regulaci výroby, prodeje a držení NSD použily jednotlivé země různé zákony, zejména předpisy týkající se kontroly drog a právní předpisy z oblasti regulace léčiv. Dále byly v některých zemích použity právní předpisy, které řeší bezpečnost potravin, ochranu spotřebitele a nebezpečné látky a výrobky na úrovni EU. Některé země přistoupily k situaci změnou drogových zákonů, jiné podobně jako ČR doplnily seznam kontrolovaných látek o nové látky.

2/2 Situace v České republice

V ČR došlo k nebývalému rozvoji prodeje NSD od konce r. 2010 do dubna 2011, a to jak v kamenných obchodech (nejznámější byla síť prodejen s názvem Amsterdam shop), tak i v e-shopech často propojených s kamennými obchody. Podle sdělení Národní protidrogové centrály (NPC) existovalo v ČR na začátku roku 2010 kolem 20 prodejen NSD celkem v 11 městech, převážně v severovýchodních Čechách a na severní Moravě (Pardubice, Ostrava, Český Těšín, Opava). Rozmach kamenných obchodů nabízejících NSD na přelomu roku 2010 a 2011 byl z velké části zapříčiněn přesunem aktivit polských podnikatelů poté, co byl prodej NSD v Polsku zakázán a potlačen. Podle NMS mohlo být v dubnu 2011 v ČR až 40 prodejen ve 24 městech (viz dále). V kamenných obchodech i na internetu byly NSD vydávány za sběratelské a dárkové předměty, případně soli do koupele, hnojiva, vonné směsi nebo chemikálie různého použití (např. čistící). Pro některé prodejny byly NSD výhradním nebo hlavním prodáváním zbožím (typicky pro tzv. Amsterdam shopy), k dostání byly NSD i v obchodech nabízejících tabákové výrobky a potřeby, etno zboží, pěstitelské potřeby (growshopy), ale i v barech a nočních podnikcích. Některé provozovny podmiňovaly prodej spodní věkovou hranicí 18 let, výrobky byly často tímto upozorněním také označeny. Často se také objevovalo upozornění, že výrobky nejsou určeny ke konzumaci, aby se prodejci vyhnuli trestněprávním nebo administrativním postihům. Složení přípravků (ani jejich případné doporučené dávkování nebo jiné informace pro konzumenty) obvykle nebylo na obalech

uvedeno. NPC v dubnu 2010 evidovala v ČR přibližně 40 bylinných směsí s obsahem syntetických kanabinoidů, 19 práškových substancí s obsahem derivátů katinonů a 18 derivátů piperazinu pod různými obchodními názvy.

Situace okolo NSD vzbudila značnou pozornost médií (což mělo za následek dva efekty – propagační a preventivní), ale také občanů a posléze politiků. To vedlo k urychlenému přijetí novely zákona č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, s účinností od 22. dubna 2011. Seznam OPL, jež je součástí zmíněného zákona, byl rozšířen o 33 nových látek. Následovalo uzavření naprosté většiny kamenných obchodů a došlo také k trestnímu stíhání muže polské státní příslušnosti, který byl jednatelem firmy vlastnící síť Amsterdam shopů. Ten byl nakonec odsouzen k dvouletému trestu odnětí svobody².

Poté, co v dubnu 2011 vešla v platnost novela zákona o návykových látkách, se počet prodejen výrazně zredukoval a v srpnu 2011 byly emailovým šetřením mezi protidrogovými koordinátory zjištěny tři prodejny (v Hradci Králové, Trutnově a Karlových Varech), které údajně pokračovaly v prodeji NSD pouze „pod pultem“. Koncem srpna 2012 monitorovala NPC cca 10 kamenných obchodů s nabídkou NSD.

3 STUDIE ZAMĚŘENÉ NA UŽÍVÁNÍ A TRH S NSD V ČR

Na jaře 2011 provedlo NMS ve spolupráci s agenturou Median tři paralelní průzkumy zaměřené na užívání a prodej NSD. Průzkumy mapovaly rozsah užívání NSD v obecné populaci a tržní chování uživatelů NSD.

3/1 Dotazníkový průzkum mezi krajskými, místními koordinátory a místními odborníky

Šetření probíhalo prostřednictvím internetového dotazníku zveřejněného v dubnu 2011 na stránkách drogy-info.cz a bylo zaměřeno na průzkum trhu a uživatelskou populaci nových syntetických drog.

Osloveno bylo 158 respondentů, na dotazník odpovědělo 155 osob, které působily na různých pozicích – jednalo se o krajské protidrogové koordinátory, městské protidrogové koordinátory, pracovníky nízkoprahových zařízení (kontaktních center a terénních programů) a pracovníky dalších institucí (školní metodiky prevence, příslušníky městské policie,

² <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/193017-majitel-amsterdam-shopu-si-odsedi-dva-roky-potvrdil-krajsky-soud/>

pracovníky krajských hygienických stanic, psychiatry a učitele). Polovina respondentů (51 %) uvedla, že zná ve svém okolí prodejnu s novými syntetickými látkami (tabulka 1). Existenci prodejen nejčastěji uváděli respondenti z Moravskoslezského, Pardubického a Karlovarského kraje, zatímco žádnou maloobchodní prodejnu s NSD neznali respondenti v Jihočeském, Plzeňském a Zlínském kraji. Mezi nejčastěji zmiňovaná města s výskytem obchodů s NSD patřila Ostrava (uvedlo 29 respondentů), Český Těšín (21), Pardubice (12) a Opava (11). Respondenti uvedli 24 měst a celkový odhadovaný počet v ČR mohl dosáhnout až 40 prodejen – tabulka 1. Nejčastěji se podle respondentů jednalo o prodejny typu Amsterdam shop nebo jiný podobný smart shop (78), dále o prodejnu s pštitelskými potřebami (13), prodejny s tabákem (7) a etno zbožím (5). Prodávané výrobky dokázalo blíže specifikovat 53 respondentů (34 % dotázaných). Respondenti často uváděli komerční názvy přípravků (např. IQ, Funky, Reggae, Baka, Power, Pepel, Git

Roman, Mr. Nice, Mocarz, Rebel, Loka-loka, High Way, Fresh, Speed Way, Kokolino)³. Dle respondentů nebyly v obchodech poskytovány téměř žádné informace o složení přípravků a jejich možných účincích. Běžně byly NSD prodávány jako sběratelské předměty.

Nejčastějšími zákazníky obchodů s NSD byli podle respondentů experimentátoři, nezkušení uživatelé a mládež obecně (45 respondentů, tj. 28 %). Experimentátoři a nezkušení uživatelé si podle nich látky kupovali zejména proto, že byly levnou alternativou tradičních drog, byly snadno dostupné a nebyly zakázané, což v nakupujících vzbuzovalo pocit, že se jednalo o bezpečné látky. Motivací pro nákup byla podle respondentů také chuť vyzkoušet něco nového a netradičního, u dlouhodobých uživatelů byly uváděnou motivací pro užití NSD finanční důvody, přičemž zákazníci nakupovali např. mefedron jako náhražku pervitinu⁴.

V rámci průzkumu byla také sledována reakce místní komunity (občanů, místní samosprávy, policejních složek nebo místního

TABULKA 1: Prodejny s novými syntetickými drogami v ČR v dubnu 2011

Kraj	Celkem respondentů	Z toho o prodejně vědělo	Ve městech	Nejčastěji uváděný počet obchodů v kraji	Maximální uvedený počet obchodů v kraji
Hl. m. Praha	6	4	MČ Praha 1, 3	2	2
Středočeský	8	1	Mladá Boleslav	1	1
Jihočeský	14	0	–	–	–
Plzeňský	1	0	–	–	–
Karlovarský	16	8	Karlovy Vary, Kynšperk nad Ohří	2	3
Ústecký	4	1	Teplice	1	1
Liberecký	9	5	Liberec	3	4
Královéhradecký	10	5	Hradec Králové, Náchod	1	3
Pardubický	15	12	Pardubice, Chrudim	2–3	6
Vysočina	0	0	–	–	–
Jihomoravský	9	3	Brno	2	3
Olomoucký	9	7	Olomouc, Jeseník	1	3
Zlínský	8	0	–	–	–
Moravskoslezský	46	35	Ostrava, Český Těšín, Frýdek-Místek, Opava, Havířov, Bohumín, Orlová, Karviná, Bruntál, Třinec, Krnov	1–2	15
Celkem	155	81	24 měst	16–18	41

³ Správnost názvů nebyla verifikována a v průzkumu také nebyl dotaz na jejich složení co do obsahu účinných látek.

⁴ Tato informace se potvrdila – např. na severní Moravě bylo hlášeno užívání mefedronu problémovými uživateli pervitinu (Kantor, 2011).

tisku) na existenci obchodů s NSD. Samotní uživatelé drog reagují na existenci obchodů a prodej NSD vesměs pozitivně, naopak občané spíše vyjadřovali strach z možného negativního vývoje místní drogové situace. Tisk v mnoha regionech o problematice informoval, varoval před negativními důsledky, ale tím také dělal prodejním reklamou. Policie situaci podle respondentů pouze monitorovala, protože na zásah neměla oprávnění. Místní samospráva podle vyjádření respondentů situaci monitorovala, ale vesměs na nastalou situaci aktivně nereagovala.

3/2 Internetový dotazníkový průzkum na téma užívání a trhu s NSD

Průzkum byl realizován od konce dubna do konce června 2011 metodou CAWI (Computer Assisted Web-based Interviewing). Cílem bylo především zjistit rozsah užívání NSD v populaci a také popsat profil uživatelů nových syntetických drog, jejich tržní zvyklosti a informovanost o NSD. Vzorek první části studie tvořili uživatelé internetu v ČR (celkem 1091 respondentů ve věku 15–34 let). Druhou část tvořilo 151 uživatelů NSD ve věku 15–34 let (z toho 99 mužů a 52 žen), přičemž 50 respondentů bylo z výběrového souboru výše a dalších 101 respondentů bylo

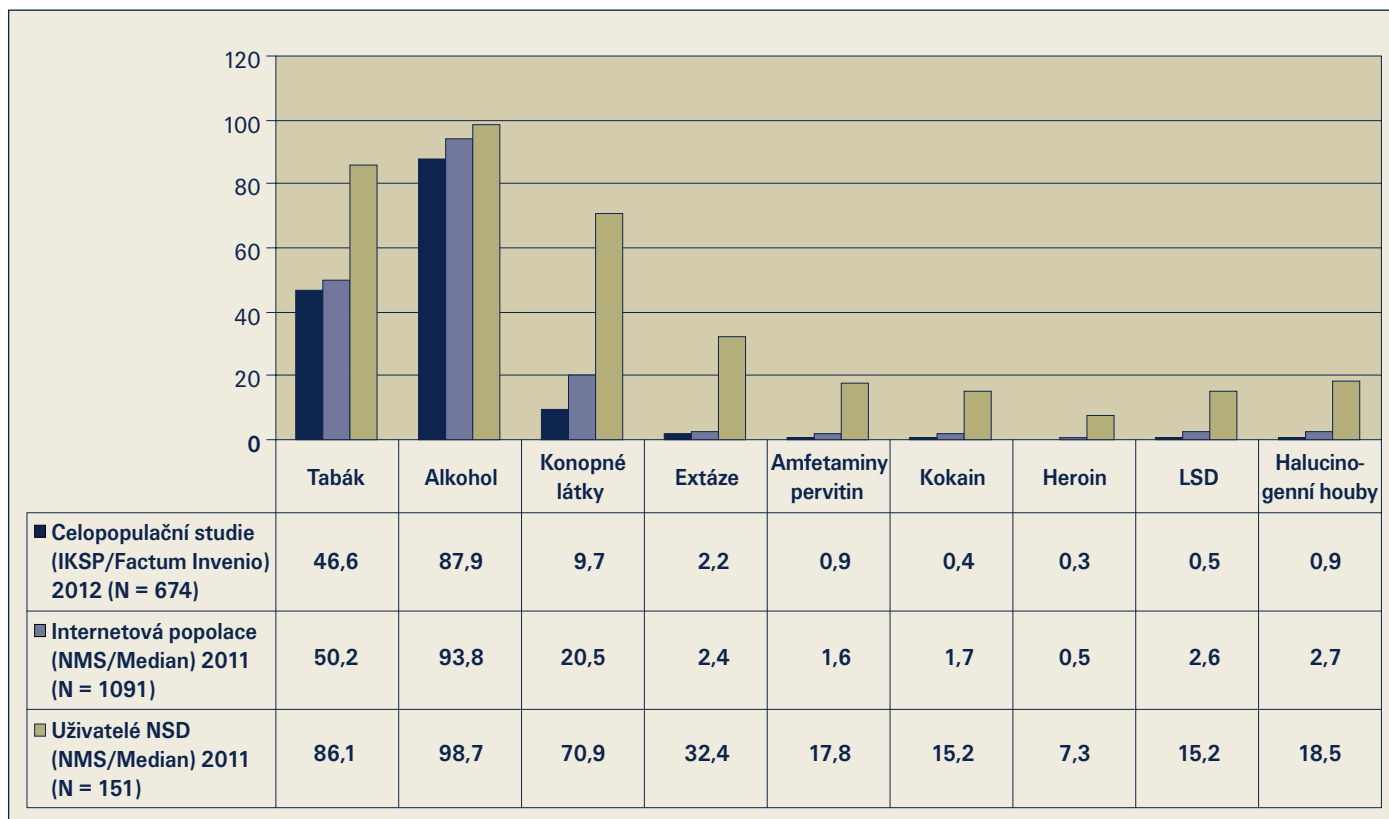
získáno dodatečně metodou sněhové koule. Tato část výzkumu se podrobněji věnovala způsobu získávání NSD a specifikům trhu s těmito látkami.

Z celkového počtu 1091 dotázaných uvedlo 56,3 % celoživotní zkušenost s konopnými látkami (61,9 % mužů a 50,3 % žen), 10,6 % uvedlo celoživotní zkušenost s užitím extáze (12,3 % mužů a 8,9 % žen) a 10,8 % s užitím halucinogenních hub (13,9 % mužů a 7,5 % žen). Respondenti v 7,3 % případů uvedli, že alespoň jednou v životě užili pervitin anebo amfetaminy, 7,9 % uvedlo užití LSD. Užití konopných látek v posledním roce uvedlo 20,5 % dotázaných, 2,7 % uvedlo užití halucinogenních hub, 2,6 % užití LSD a 2,4 % užití extáze. Podrobné výsledky uvádí tabulka 2.

Zkušenosti s užitím nelegálních látek byly v populaci uživatelů internetu častější u mužů, podobně jako v obecné populaci. Výsledky ukazují, že míry prevalence užití nelegálních drog jsou mezi uživateli internetu mírně vyšší než u jejich vrstevníků ve studiích v obecné populaci, což se týká v různé míře všech drog, především však kokainu (Mravčík et al., 2011).

Celkem 50 z 1091 respondentů (4,5 %) uvedlo užití NSD někdy v životě (6 % mužů a 3 % žen)⁵. Nejčastěji užívanými drogami však nadále zůstávají drogy legální (alkohol, tabák).

GRAF 2: Prevalence užití drog v posledním roce mezi mladými dospělými 15–34 let (%) – srovnání studií

⁵ Podobná prevalence užití NSD vyplývá také ze studie Eurobarometru, ve které bylo v ČR prostřednictvím telefonu dotázáno 503 respondentů, ve věku 15–24 let. Z výsledků Eurobarometru je patrné, že míra celoživotní prevalence byla 4 % (5 % v celé EU).

TABULKA 2: Míry prevalence užití vybraných legálních a nelegálních drog mezi uživateli internetu ve věku 15–34 let (v %)

Prevalence	Typ drogy	Pohlaví		Věk		Celkem
		Muži (n = 562)	Ženy (n = 529)	15–24 (n = 478)	25–34 (n = 613)	15–34 let (N = 1091)
Celoživotní prevalence	Tabák	83,3	82,4	80,9	84,4	82,9
	Alkohol	98,8	97,3	98,5	97,8	98,2
	Marihuana či hašiš	61,9	50,3	56,8	55,8	56,3
	Extáze	12,3	8,9	9,8	11,2	10,6
	Amfetaminy, pervitin	7,0	7,6	7,1	7,3	7,3
	Kokain	9,7	3,5	8,5	4,2	5,0
	Heroin	2,4	0,8	2,6	0,9	1,6
	LSD	9,8	5,8	8,7	8,1	7,9
Prevalence v posledních 12 měsících	Tabák	49,7	50,9	57,7	44,5	50,2
	Alkohol	95,4	91,8	95,1	92,6	93,8
	Marihuana či hašiš	26,6	14,1	28,4	14,4	20,5
	Extáze	3,6	1,1	3,6	1,4	2,4
	Amfetaminy, pervitin	2,4	0,8	2,4	0,9	1,6
	Kokain	3,2	0,2	2,4	1,2	1,7
	Heroin	0,9	0,0	0,9	0,2	0,5
	LSD	4,1	0,9	4,7	0,9	2,6
Prevalence v posledních 30 dnech	Tabák	39,6	41,8	45,7	36,7	40,6
	Alkohol	88,1	77,8	85,2	81,5	83,1
	Marihuana či hašiš	13,9	4,9	14,3	5,8	9,5
	Extáze	2,2	0,2	1,9	0,7	1,2
	Amfetaminy, pervitin	1,2	0,1	1,1	0,3	0,7
	Kokain	1,4	0,1	1,4	0,3	0,8
	Heroin	0,6	0,0	0,5	0,2	0,3
	LSD	1,2	0,0	0,9	0,4	0,6
Halucinogenní houby	1,2	0,0	0,9	0,4	0,6	

Druhá část výzkumu se zaměřila na 151 respondentů ve věku 15–34 let (z toho 99 mužů a 52 žen), kteří uvedli zkušenost s užitím některé ze sledovaných nových syntetických drog. Tato část výzkumu byla zaměřena na užívání a získávání těchto nových syntetických drog a na specifika trhu s těmito drogami. V podsouboru uživatelů NSD užilo v posledním roce konopné látky 70,9 %, extázi 32,4 %, pervitin 17,8 %, kokain 15,2 % a heroin 7,3 % respondentů (tabulka 3). Uživatelé NSD vykazali mnohem vyšší míru užívání všech sledovaných legálních i nelegálních drog, než jaké dosahují jejich vrstevníci v obecné populaci – srovnání se studii Vybrané aspekty drogové problematiky z pohledu občanů realizovanou Institutem pro

kriminologii a sociální prevenci (IKSP, 2012) a souborem uživatelů internetu uvádí graf 2. Zkušenosti s užitím nelegálních látek byly v řadě případů netradičně vyšší u žen než u mužů. Ze skupiny 151 respondentů bylo získáno 149 relevantních odpovědí (2 respondenti si nevzpomněli) na otevřenou otázku na konkrétní užitou NSD. Jelikož odpovědi obsahovaly směsi obecných chemických názvů (např. mefedron, JWH, butylon, DOB), komerčních názvů přípravků (jako Kokolino, Amsterdam, Rotterdam, Euphoria) nebo jejich různého obecného popisu (jako legální konopí, látky podobné marihuaně, pervitinu nebo kokainu), bylo potřeba je kategorizovat. Po kategorizaci lze tedy odhadnout, že nejméně třetina respondentů užila mefedron či

TABULKA 3: Míry prevalence užití vybraných legálních a nelegálních drog mezi uživateli internetu ve věku 15–34 let (v %)

Prevalence	Typ drogy	Pohlaví		Věk		Celkem
		Muži (n = 99)	Ženy (n = 52)	15–24 (n = 109)	25–34 (n = 42)	15–34 let (N = 151)
Celoživotní prevalence	Tabák	94,0	94,2	94,5	92,8	94,0
	Alkohol	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0
	Marihuana či hašiš	90,0	96,1	92,7	90,5	92,1
	Extáze	52,2	63,5	58,8	49,9	56,2
	Amfetaminy, pervitin	20,2	23,1	40,4	35,7	39,0
	Kokain	31,3	30,7	28,5	38,1	31,1
	Heroin	15,1	19,2	16,5	16,7	16,6
	LSD	30,3	48,0	50,4	26,2	31,8
	Halucinogenní houby	43,5	48,1	45,0	52,3	45,0
	Těkavé látky	21,2	26,9	24,8	19,0	23,1
	Ketamin	17,2	19,2	19,2	14,3	17,8
	Subutex®	19,3	17,2	19,3	16,7	18,5
	GHB	15,2	11,5	13,8	14,4	13,9
	Poppers	27,3	17,3	23,9	23,7	23,8
Prevalence v posledních 12 měsících	Tabák	85,9	86,5	88,1	80,9	86,1
	Alkohol	99,0	98,1	98,1	100,0	98,7
	Marihuana či hašiš	71,8	69,2	71,6	69,1	70,9
	Extáze	32,3	32,7	34,0	28,5	32,4
	Amfetaminy, pervitin	18,2	17,3	17,5	19,0	17,8
	Kokain	17,2	11,5	14,7	16,7	15,2
	Heroin	7,0	7,7	5,5	11,9	7,3
	LSD	16,2	13,4	16,5	11,9	15,2
	Halucinogenní houby	16,2	23,1	19,3	23,7	18,5
	Těkavé látky	10,1	7,7	8,3	11,9	9,2
	Ketamin	9,1	5,7	7,3	9,5	7,9
	Subutex®	11,2	5,7	8,3	11,9	9,2
	GHB	8,1	1,9	4,6	9,6	6,0
	Poppers	18,2	7,7	13,8	16,6	14,5
Prevalence v posledních 30 dnech	Tabák	77,8	76,9	78,9	73,8	77,5
	Alkohol	86,9	90,4	86,2	92,9	88,1
	Marihuana či hašiš	46,5	28,8	40,4	40,5	40,4
	Extáze	14,1	7,7	13,8	7,1	11,9
	Amfetaminy, pervitin	11,1	7,7	9,2	11,9	9,9
	Kokain	6,1	1,9	5,5	2,4	4,6
	Heroin	4,0	1,9	1,8	7,1	3,3
	LSD	5,1	3,8	3,7	7,1	4,6
	Halucinogenní houby	7,1	1,9	4,6	7,1	5,3
	Těkavé látky	4,0	5,8	2,8	9,5	4,6
	Ketamin	4,0	1,9	1,8	7,1	3,3
	Subutex®	6,1	1,9	3,7	7,1	4,6
	GHB	3,0	0	0,9	4,8	2,0
	Poppers	6,1	1,9	3,7	7,1	4,6

Způsob zjišťování a formulace dotazů na užití konkrétních NSD v dotazníkovém šetření představují komplikovaný metodologický problém, neboť:

- NSD a přípravky je obsahující nemusí být opatřeny informací o složení,
- chemické názvy NSD jsou pro laika složité a pro dané látky většinou neexistuje jeden obecně přijímaný název (jako např. heroin nebo pervitin),
- prodejní názvy NSD jsou rozmanité a není jasné, s jakými konkrétními látkami jsou spojeny, a na trhu s NSD může v tomto směru docházet ke změnám,
- NSD se v prodávaných výrobcích často vyskytují ve směsích.

Proto měl dotaz na užívání NSD v internetovém průzkumu formu otevřené otázky a respondenti měli možnost uvést až 10 NSD, které kdy užíli.

jiný katinon (mefedron, butylon, přípravek s obchodním názvem Konkret či Magic Apple, tzv. legal speed apod.), tj. cca 1–2 % internetové populace ve věku 15–34 let. Přibližně 10–15 % užílo rostlinné přípravky se syntetickými kanabinoidy (Euphoria, Spice, Amsterdam, legální konopí, látky podobné marihuaně apod.), tj. kolem 0,5 % mladých dospělých uživatelů internetu. Dále bylo vedle množství dalších různých chemických či komerčních názvů drog z různých skupin (tryptaminy, fenetylamin, obecně halucinogeny apod.) často uváděno užití látek, které byly označovány jako „podobné“ tradičním drogám (extázi, LSD apod.) – o kterou konkrétní NSD se jednalo, nebylo možné určit. Ze vzorku 151 respondentů, kteří užíli NSD alespoň jednou v životě, uvedlo 80 % užití NSD v posledním roce a 7 % v posledním měsíci. Množství pozitivních odpovědí v horizontu posledního roku je dalším faktorem svědčícím o tom, že NSD byly v r. 2011 v ČR relativně novým fenoménem. Pravidelné užívání v posledním roce uvedla 2 % respondentů, opakované užití 51 % a jednorázové 47 % respondentů – většinu uživatelů NSD tedy bylo možné označit spíše za experimentátory. NSD si respondenti nejčastěji opatřili přes známé a kamarády (74 %), tento způsob volili především mladší respondenti (15–24 let), celkem 43 % uvedlo nákup NSD v kamenných obchodech (častěji v Praze), v e-shopu NSD koupilo 27 % dotázaných.

NSD zdarma získalo 23 % respondentů (většina těch, co užíli jen jednou), asi 41 % utratilo více než 500 Kč měsíčně. Přibližně 45 % respondentů utratilo za poslední koupenou dávku více než 300 Kč. Nejčastěji danou látku koupili v sáčku, nebo jako tabletu. Přes e-shop NSD nakoupilo 34 % respondentů z důvodu anonymity, dalšími důvody jsou rychlost a pohodlnost (ve 32 %), zvědavost a cena (ve 28 % a 21 %). Na dotaz na konkrétní e-shop 30 % respondentů neuvadlo žádný konkrétní e-shop, 19 % uvedlo internetovou adresu www.amsterdamshop.cz. Co se týká motivace k dané formě nákupu, v kamenném

obchodě nakupovalo NSD 32 % respondentů a to zejména ze zvědavosti (ve 32 %), kvůli blízkosti obchodu (ve 32 %), dále z důvodu nižší ceny (ve 20 %) a velkého výběru (ve 14 %). Drogu si většina respondentů vybrala na základě doporučení kamaráda (v 77 %), ve 23 % se respondenti o látce dočetli na internetu.

Co se týká účinku užitých látek, většina respondentů (68 %) nevěděla, jakou účinnou látku zakoupený výrobek obsahoval, účinnou látku mefedron pak uvedlo 8 %. Nejčastěji očekávaný účinek byl stimulační (v 35 %) a euforizující (33 % respondentů). Asi 26 % respondentů uvedlo, že NSD byla svými účinky podobná jiné droze (nejčastěji extázi a kanabinoidům). Téměř 60 % respondentů popsalo zkušenost se syntetickou drogou jako pozitivní, rozhodně negativní zkušenost měla asi 4 % dotázaných. Negativní zkušenost měla nejčastěji charakter nevolnosti, bolestí hlavy a zvýšené tepové frekvence. Sledována byla také otázka informovanosti respondentů o dané látce a důvody užití NSD. Respondenti v 56 % nepovažovali informace o látce za dostatečné (ženy častěji), respondenti postrádali informace zejména o účinku drogy, vedlejších účincích, dávkování a složení. Důvodem k užití byla v 74 % zvědavost a chuť experimentovat, dále legální status NSD (častěji u mužů) a jejich celková dostupnost. V 79 % respondenti užíli látku s kamarády nebo partnery, samo ji užílo 12 % a na párty 9 % respondentů. Žádné obavy z užití NSD nemělo 19 % dotázaných, zatímco 48 % respondentů se obávalo možných negativních účinků. Celkem 13 % respondentů se účastnilo internetových diskusí a blogů vztahujících se k syntetickým drogám.

Celkem 63 % respondentů se domnívalo, že by úřady měly obchod s NSD regulovat, 74 % by uvítalo informace o obsahu a dávkování, necelá polovina byla pro omezení prodeje na osoby starší 18 let. Ženy požadovaly regulaci a kontrolu častěji než muži.

3/3 Průzkum v kamenných obchodech nabízejících nové syntetické drogy a jejich okolí

Hlavním cílem tohoto průzkumu bylo zjistit profil klientely kamenných obchodů – uživatelů nových syntetických drog. Dalším cílem průzkumu bylo zmapování prostředí obchodů, způsob jejich fungování a způsoby, jak v nich probíhá prodej NSD. Sběr dat probíhal formou osobního rozhovoru, telefonického dotazování a metodou fingovaného nákupu (tzv. mystery shopping). Cílovou skupinu tvořili prodáváči a jejich zákazníci, spoluobčané a veřejné autority zabývající se touto problematikou.

Výzkum proběhl na přelomu dubna a května 2011 v obchodech ve 13 různých lokalitách ČR (Český Těšín a Praha – 2 obchody, Havířov, Bohumín, Olomouc, Ostrava, Brno, Teplice, Hradec Králové, Pardubice – 1 obchod). Respondenti byli prodáváči v kamenných prodejnách (5 respondentů), zákazníci těchto prodejen (30), místní občané (65) a místní autority (20). S respondenty byl veden rozhovor. V 6 prodejnách byl realizován fingovaný nákup.

Z tzv. fingovaných nákupů je patrné, že obchody působily nenápadným dojmem (např. černé fólie na vitrinách), ale ve večerních hodinách se stávaly nápadnější díky osvětleným výlohám. Celkově šlo o tmavé prostory s malým okénkem pro výdej zboží, to bylo vystaveno spíše poskrovnu, vesměs bez popisu a označení. Proáváči spíše nekomunikovali, vydávali požadované zboží, o němž hovořili jako o dárkových nebo sběratelských předmětech. Zákazníci byli především mladí lidé, spíše muži. Zákazníci měli zboží vybrané většinou předem. Kontakt mezi zákazníkem a prodáváčem se omezoval vesměs pouze na předání zboží a platbu.

Prodáváči v rozhovoru popisovali zboží jako upomínkové a/nebo sběratelské předměty, jen v jednom případě bylo zboží označeno za syntetické drogy. Proáváči uváděli, že většina zákazníků je mezi 18 a 35 lety, nebyli prý mladší 18 let, nejpočetnější skupinu tvořili údajně experimentátoři s měkkými drogami. Zhruba třetinu zákazníků tvořili pravidelní zákazníci nakupující 1–2krát za 14 dní. Jako hlavní důvody nákupu prodáváči u uživatelů udávali zvědavost a experiment. Dle sdělení prodáváčů zákazníci zboží užívali především ve skupině s přáteli a známými. Prodávané látky byly podle prodáváčů neškodné, informace o dávkování a účincích sami neposkytovali.

Rozhovory se zákazníky kamenných prodejen (30 respondentů) ukázaly, že 21 (dvě třetiny) oslovených návštěvníků obchodů si nějakou látku koupilo. Nejčastěji šlo o látky Amsterdam a El Padrino, přičemž od látek očekávali stimulační nebo uklidňující účinek. Látku si vybrali nejčastěji na základě doporučení kamarádů či z vlastní předešlé zkušenosti. Polovina

koupila produkt, který již dříve vyzkoušela a třetina látku nikdy předtím nezkusila. Látku pak v polovině případů užíli s přáteli. Zákazníci prodejen nakupovali zboží spíše přes známé a v obchodech než na internetu. Jako důvod pro nákup těchto látek uváděli jejich legální prodej a účinky. Necelá polovina respondentů uvedla, že po užití NSD měla i negativní zkušenost, stejný podíl všech zákazníků neměl obavy z nežádoucích účinků NSD. Na otázku, zda by úřady měly regulovat prodej NSD, odpovědělo kladně 20 z 30 dotázaných. Regulace by měla probíhat uvedením informací o látkách na obalech anebo úplným zákazem jejich prodeje. Pokud se jedná o NSD, nejvíce zákazníků zkusilo podle vlastních výpovědí směs podobnou marihuaně a mefedron. Co se týká užití drog vůbec, nejvíce zkušeností uvedli zákazníci s alkoholem a tabákem, z nelegálních drog to pak byly extáze a marihuana. Součástí průzkumu byly také rozhovory s veřejnými autoritami (20 respondentů), mezi nimiž byli krajští a městští protidrogoví koordinátoři, městská a státní policie, pracovníci nízkoprahových center a terénních programů, lékaři, metodici prevence aj. Více než polovina dotázaných dokázala odhadnout věk zákazníků prodejen NSD a největší podíl měla podle nich skupina 15–18 let a 18–25 let. Zástupci autorit považovali zákazníky za experimentátory mladšího věku (studenty), kteří do obchodů chodili pro látky za účelem experimentovat s jejich užitím a ze zvědavosti. Povědomí o prodáváném sortimentu uvedlo 12 z 20 respondentů, ale konkrétní látky nevedl téměř nikdo, přičemž nelegální drogy v sortimentu většina vyloučila. Za nejčastější problémy spojené s prodejem NSD většina označila ohrožení zdraví konzumentů a negativní vliv na mládež. Tři čtvrtiny respondentů nevidovaly žádné stížnosti ze strany občanů. Oslovené autority při řešení stížností nejčastěji spolupracovaly s Policií ČR. Polovina autorit očekávala, že obchody budou brzy uzavřeny. Dotázaní občané (65 respondentů) v rozhovorech uvedli, že nejčastější věk zákazníků obchodů byl 15–18 let a typově šlo o mladé zvědavé lidi, kteří kupují látky pravděpodobně ze zvědavosti a za účelem experimentu. Přibližně polovina občanů měla nějaké povědomí o sortimentu a někteří uvedli konkrétní nebo i obecné názvy látek. Občané povětšinou považovali prodávané zboží za nelegální a z tohoto důvodu by obchody s NSD uzavřeli; o plánovaném uzavření obchodů slyšela většina z oslovených občanů. Přibližně pětina dotázaných občanů neviděla v souvislosti s prodejny s NSD žádný problém, zatímco téměř polovina zaznamenala stížnosti ve svém okolí směřované zejména městským úřadům. Necelá polovina občanů zastávala názor, že veřejné instituce postrádají pravomoc tuto problematiku účinně a rychle řešit.

Hlavní zdroje informací

- European Commission Council Decision of 2 December 2010 on submitting 4-methylmethcathinone(mephedrone) to control measures, 322 C.F.R. (2010).
- EMCDDA (2007). Early-warning system on new psychoactive substances: operating guidelines. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie.
- EMCDDA (2011). Výroční zpráva za rok 2011: Stav drogové problematiky v Evropě. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, ISBN 978-92-9168-466-3.
- EMCDDA (2012). Structured monitoring of the Internet – online availability of 'legal highs' in 2012. Notes: preliminary results, unpublished.
- Institut pro kriminologii a sociální prevenci (2010). Vybrané aspekty drogové problematiky z pohledu občanů. IKSP. Notes: nepublikováno.
- Kantor, B. & Renarkon, o.p.s. (2011) Zkušenosti služeb v moravskoslezském kraji. Regionální konference Nové drogy – prevence, léčba regulace, 6. 12. 2011, 1. LF UK.
- Mesham, F., Moore, K., Newcombe, R., & Welch, Z. (2010). Tweaking, bombing, dabbing and stockpiling: the emergence of mephedrone and the perversity of prohibition *Drugs and Alcohol Today*, 14-21.
- Mravčík, V., Pešek, R., Horáková, M., Nečas, V., Chomynová, P., K., Šťastná, L., Grolmusová, L., Kiššová, L., Sopko, B., V., Fidesová, H., Nechanská, B., Vopravil, Preslová, I., Doležalová, P., Koňák, T. (2011). Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2010. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 978-80-7440-056-8.
- Páleníček, T. (2010). Taneční drogy. Zaostřeno na drogy 4/2010. Úřad vlády ČR, Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti.

Oznámení NMS a zajímavé odkazy

- Veškeré publikace vydané Národním monitorovacím střediskem pro drogy a drogové závislosti včetně všech čísel Zaostřeno na drogy jsou v elektronické podobě ke stažení na <http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace>. Případné objednávky tištěných publikací zasílejte na email: grygarova.marketa@vlada.cz.
- Mapa pomoci: <http://www.drogy-info.cz/index.php/map/> – změny kontaktních údajů zasílejte na email: grygarova.marketa@vlada.cz.
- Kalendář akcí: <http://www.drogy-info.cz/index.php/calendar/> – informace o vzdělávacích akcích a seminářích v adiktologii nebo zajímavých pro obor adiktologie, které je možno v kalendáři zveřejnit, zasílejte na email: grygarova.marketa@vlada.cz.
- Systém včasného varování před novými drogami v ČR: http://www.drogy-info.cz/index.php/o_nas/varovani_nove_drogy
- EMCDDA-Europol 2011 Annual Report on the implementation of Council Decision 2005/387/JHA: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/implementation-reports/2011>
- Early warning system – national profiles: <http://www.emcdda.europa.eu/thematic-papers/ews>

- Internetová stránka Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogovou závislost: <http://www.emcdda.europa.eu/>.
- Na jaře 2012 byly zveřejněny výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Jedná se o největší celoevropskou studii zaměřenou na zjištění rozsahu užívání legálních i nelegálních návykových látek u šestnáctiletých studentů. Česká republika je do projektu zapojena od roku 1995. Mezinárodní zpráva z 36 evropských zemí, je spolu se zprávami z dřívějších studií k dispozici na webových stránkách projektu: HYPERLINK „<http://www.espad.org>“ www.espad.org (<http://www.espad.org/en/Reports--Documents/ESPAD-Reports/>). Souhrn mezinárodní zprávy v češtině je k dispozici na: http://www.drogy-info.cz/index.php/info/press_centrum/evropska_skolni_studie_o_alkoholu_a_jinych_drogach_espad_2011_mezinarodni_zprava. Přehled hlavních výsledků studie v ČR přineslo Zaostřeno na drogy 1/2012 (http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/zaostreno_na_drogy/2012_zaostrreno_na_drogy/zaostreno_na_drogy_2012_01_cislo_1_2012).

Zaostřeno na drogy

Vydává ■ Úřad vlády České republiky
nábřeží E. Beneše 4, 118 01 Praha 1
IČO 00006599

Adresa redakce ■ Vladislavova 4, Praha 1, tel. 296 153 222

Odpovědný redaktor ■ Mgr. Lucie Grolmusová

Autoři tohoto čísla ■ Mgr. Lucie Grolmusová, MUDr. Viktor Mravčík

Toto číslo vyšlo 9. listopadu 2012. Vychází nejméně 6x ročně.
Evidenční číslo Ministerstva kultury ČR: MK ČR E 14088.

ISSN 1214-1089

Neprodejné. Distribuci zajišťuje vydavatel.

© Úřad vlády České republiky, 2012

Toto číslo Zaostřeno na drogy připravilo Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti.

Editor tohoto čísla: Mgr. Kateřina Grohmannová